

بررسی وضعیت تجارت با پاکستان

معاونت بررسی های اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

تهیه کننده: فاطمه علیزاده آغ اسمعیلی

معاونت بررسی های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

مهر ۱۴۰۲

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

مقدمه

توجه به بازار بکر کشورهای همسایه را نباید از نظر دور داشت، قرابت‌های فرهنگی، اجتماعی و مذهبی که تا حد زیادی همسان‌سازی و شباهت در تقاضای کالا و خدمات را به دنبال داشته و از سوی دیگر مجاورت جغرافیایی که ضمن کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل، رقابت‌پذیری کالاها را افزایش می‌دهد از جمله مزایای تجارت با کشورهای همسایه است. امروزه ساختار پیچیده ژئوپلیتیکی جهان قرن بیست‌ویکم، کشورها خود را جدا از سیستم و نظم حاکم بر نظام بین‌الملل نمی‌دانند و منافع آن‌ها همواره به هم وابسته است. لذا این وابستگی در نهایت منجر به نوعی همکاری و درک متقابلی از منافع مشترک می‌شود. از این‌رو دولت‌ها سعی می‌کنند از مجاری قانونی در شکل همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی در قالب گروه‌بندی و بلوک‌بندی‌های اقتصادی، سیاسی و امنیتی همکاری داشته باشند. اگرچه توجه به بازار همسایگان موضوع مغفول در سیاست‌های تجاری کشور است اما پاکستان یکی از کشورهایی است که از اهمیت ویژه‌ای در مناسبات تجاری برخوردار است.

در سال‌های اخیر، پاکستان اقتصاد رو به رشد داشته است و موقعیت مناسبی برای سرمایه‌گذاری دارد. با توجه به نزدیکی فرهنگی و مذهب بین ایران و پاکستان، نگرش مردم پاکستان به ایران بسیار خوب ارزیابی می‌شود. نزدیکی فرهنگی در زبان، ادبیات، غذا و غیره و همچنین همسایگی و مرز مشترک بین دو کشور رقابت‌پذیری کالاها را افزایش داده است. با توجه به عضویت بیش از ۲۰ ساله پاکستان در سازمان تجارت جهانی و نیز داشتن تجارت آزاد با کشورهای جنوب آسیا، چین و مالزی، سبب شده است تا رقابت و ورود به بازار پاکستان نسبت به دیگر کشورهای همسایه سخت‌تر صورت بگیرد. از این‌رو در گزارش حاضر ضمن مروری بر اقتصاد کشور پاکستان به بررسی وضعیت تجاری پاکستان و ایران پرداخته شده است.

نمای کلی از کشور پاکستان

پاکستان با مساحتی بیش از ۷۹۰ هزار کیلومتر مربع، سی‌وششمین کشور بزرگ جهان بوده و کشورهای همسایه آن شامل ایران، هند، چین و افغانستان است. پاکستان همچنین دارای خط ساحلی ۱۰۴۶ کیلومتری در امتداد دریای عرب با سه بندر کراچی، بن قاسم و گوادر (بلوچستان) است. تمامی بنادر مذکور دارای اهمیت استراتژیک هستند. شهرهای مهم پاکستان عبارتند از: اسلام‌آباد، کراچی، لاهور، سیالکوت، فیصل‌آباد، مولتان، کوئته، حیدرآباد و پشاور. مختصات جغرافیایی پاکستان، مقیاس زمانی آن را ۵ ساعت جلوتر از وقت گرینویچ قرار می‌دهد.

پایتخت: اسلام‌آباد
زبان رسمی: اردو
نوع حکومت: جمهوری اسلامی
شهرهای مهم: کراچی، لاهور، کوئته، فیصل‌آباد، راولپندی
مناطق آزاد تجاری: کراچی، گوادر
مناطق ویژه اقتصادی و صنعتی: منطقه آزاد کراچی، قاسم و گوادر
جمعیت: نزدیک ۲۴۰ میلیون نفر (پنجمین کشور پرجمعیت جهان)
نرخ رشد جمعیت: ۲ درصد
مساحت: ۷۹۶،۰۹۵ کیلومترمربع
واحد پول: روپیه
همسایگان: ایران، هند، افغانستان، چین
صادرات اصلی: نساجی، پنبه، غلات
بازارهای صادراتی کلیدی: آمریکا، چین، انگلستان، هلند، آلمان و امارات متحده عربی
عضویت در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای: اتحادیه جنوب شرق آسیا، سازمان جهانی تجارت، صندوق بین‌المللی پول، سازمان جهانی خواروبار، آنکتاد، سازمان کنفرانس اسلامی، D8، و اکو

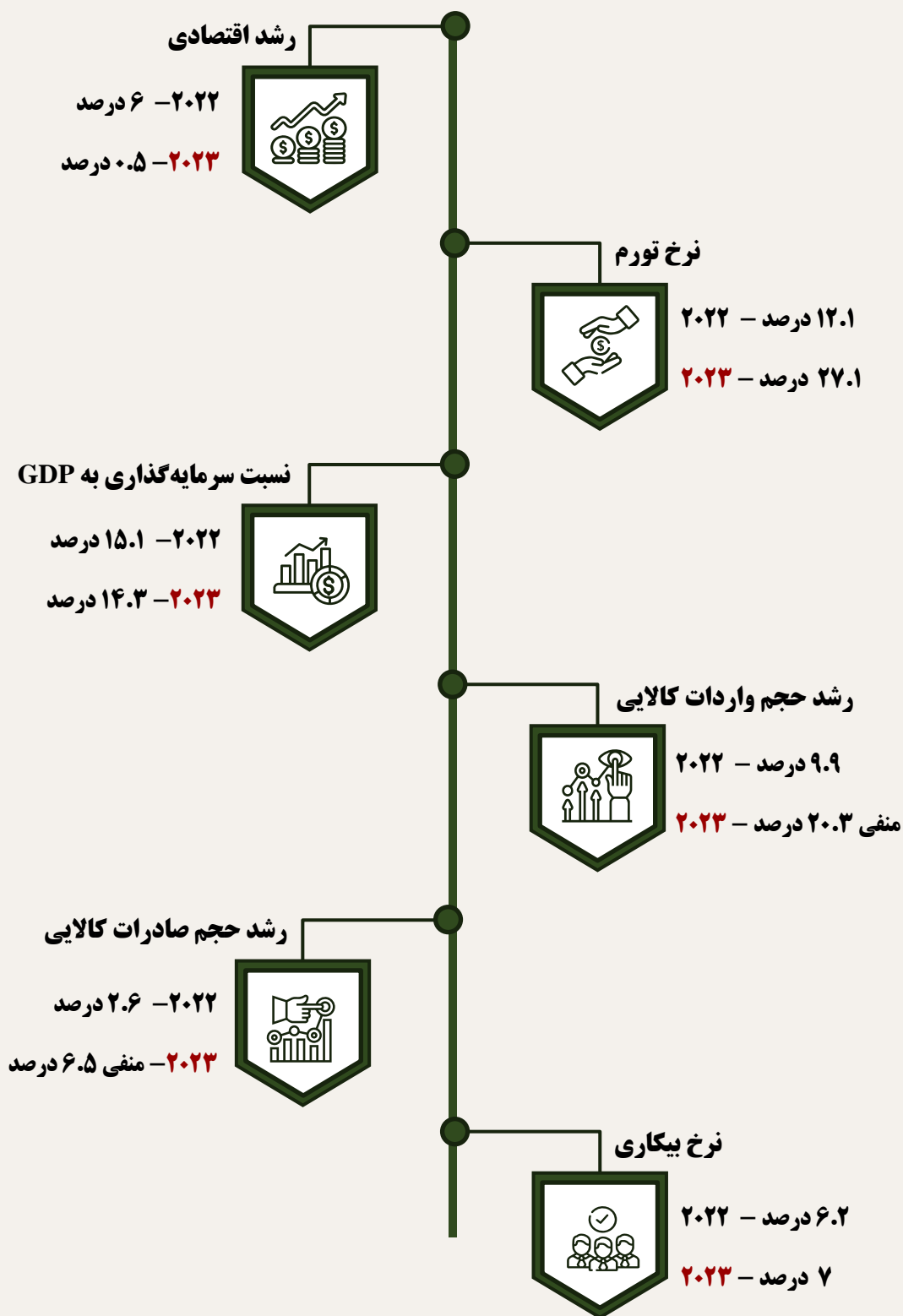
اداره دولت الکترونیک پاکستان در سال ۲۰۲۰ زیر نظر وزارت اطلاعات و فناوری با هدف ارائه خدمات عمومی بهتر برای ارتقاء کارایی دولت از لحاظ دیجیتالی، اقتصادی و نزدیک‌تر کردن مردم به دولت تاسیس شد. همانطور که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، دولت الکترونیک با ابتکارات خاصی تاسیس شده است، دولت پاکستان نیز ابتکاراتی را اتخاذ کرده و پروژه‌های دولت الکترونیک را در کل کشور آغاز نموده است تا خدمات الکترونیکی بهتر را به روشی راحت‌تر و مقرون به صرفه‌تر؛ نه تنها به شهروندان پاکستان بلکه برای سرمایه‌گذاران و تجار خارجی ارائه دهد. مهم‌ترین اولویت دولت الکترونیک افزایش شفافیت و مسئولیت در داخل دولت است.

از زمان استقلال پاکستان، نظام دموکراتیک پاکستان در دوره‌های مختلف در طول تاریخ سیاسی خود بین دولت‌های غیرنظامی و نظامی در نوسان بوده است. عمدتاً به دلیل بی‌ثباتی سیاسی، درگیری‌های نظامی، فساد اقتصادی و سیاسی و همچنین ضربات دوره‌های علیه دولت توسط تشکیلات نظامی علیه دولت‌های غیرنظامی ضعیف، منجر به اجرای حکومت نظامی در سراسر کشور شده است. با این حال دموکراسی در پاکستان، هرگز اجازه فعالیت نداشته است. می‌توان بیان نمود که پاکستان توسط دولت‌های دموکراتیک و نظامی اداره می‌شود؛ به این معنا که دولت‌ها از طریق دموکراسی انتخاب می‌شوند اما ارتش این کشور در تحولات سیاسی نقش برجسته دارد.

با توجه بی‌ثباتی سیاسی در کشور پاکستان، بدیهی است که ریسک سیاسی در این کشور بسیار بالا است. طبق نتایج ارزیابی موسسه PRS پاکستان در رده کشورهای با ریسک سیاسی افسارگسیخته قرار دارد. ریسک سیاسی بالا در پاکستان، رفتار سرمایه‌گذاران، ابر شرکت‌ها و حکومت‌ها را تحت تأثیر قرار داده و موجب کاهش ارزش سرمایه؛ به دلیل تغییرات در سیاست‌ها و نظام‌های سیاست‌گذاری پاکستان، شده است. این ریسک همچنین بر انتظارات سرمایه‌گذار و تجار، نسبت به آینده سیاسی کشور تأثیر قابل ملاحظه‌ای داشته است.

واضح است که برای تجارت و سرمایه‌گذاری در کشور پاکستان عوامل متعددی نقش دارند و هرچند ریسک سیاسی عامل مهمی است اما توجه به صرف این ریسک، نمی‌تواند راهنمای خوبی برای سرمایه‌گذاری و تجارت در این کشور باشد.

مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی پاکستان

تجارت پاکستان با جهان

پاکستان به دلیل موقعیت تاریخی، مذهبی و جغرافیایی خود نقش پیچیده‌ای در سیاست خارجی بین‌المللی ایفا می‌کند. در کنار چین در شمال، هند در شرق، ایران و افغانستان در غرب و شمال غرب و اقیانوس هند در جنوب، موقعیت استراتژیک آن تضمین می‌کند که پاکستان در صحنه جهانی برجسته باقی بماند. روابط پاکستان با اکثر همسایگانش دچار فراز و نشیب بوده است. از زمان استقلال در سال ۱۹۴۷، پاکستان و هند چندین جنگ بر سر ادعای ارضی جامو و کشمیر داشته‌اند. روابط افغانستان با پاکستان عمدتاً به دلیل ادعاهای دیرینه افغانستان در مورد دیورند تیره بوده است. این مرز در سال ۱۸۹۳ میلادی در زمان عبدالرحمن خان بین افغانستان و هند بریتانیایی به نمایندگی مورتیمر دیورند تعیین شد. هرچند این معاهده به صورت موقت برای یک قرن بود ولی بعد از جنگ سوم افغان و انگلیس که منجر به استقلال افغانستان شد، در طی پیمان راولپندی در سال ۱۹۱۹ مرز دیورند به صورت دائمی پذیرفته شده و سیاست خارجی افغانستان توسط امان‌الله شاه به انگلیس واگذار شد. سال‌های بعد پس از استقلال هند و به دو تقسیم شدن هند و تاسیس کشور پاکستان، این مناطق واگذار شده به‌عنوان مناطق خود مختار قبایلی در خاک پاکستان شناخته شدند. پس از عبدالرحمن خان حاکمان افغانستان، اکثراً مخالف به رسمیت شناختن مرز دیورند بودند. از دیرباز مردم در دو طرف مرز آزادانه و بدون ویزا می‌توانستند به آن طرف مرز بروند، اما اکنون با امضای قراردادهایی که در زمان حامد کرزی و اشرف غنی با پاکستان امضا شد، پاکستان با حمایت سازمان ملل و آمریکا برای کنترل عبور و مرور در این مرز سیم خاردار و دروازه کشیده و افراد فقط می‌توانند با داشتن ویزا از مرز عبور کنند. این مرز سبب اختلاف بین افغانستان و پاکستان شده است. چین و پاکستان روابط استراتژیک خود را در طول سال‌ها تقویت کرده و متحدان قابل اعتمادی بوده‌اند. در حال حاضر که آمریکا از افغانستان خارج شده است، نفوذ پاکستان در افغانستان افزایش یافته به‌طوری‌که خیلی از محققین و سیاستمداران طالبان را دست‌نشانده پاکستان می‌دانند.

پاکستان یکی از اعضای سازمان‌ها و آژانس‌ها/ موسسات بین‌المللی و منطقه‌ای مختلف مانند؛ سازمان ملل متحد (UNO)، سازمان تجارت جهانی (WTO)، انجمن همکاری‌های منطقه‌ای جنوب آسیا (SAARC)، سازمان کشورهای اسلامی (OIC)، سازمان همکاری‌های اقتصادی (ECO)، سازمان همکاری شانگهای (SCO)، بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول (IMF)، بانک توسعه آسیایی و غیره است.

علاوه بر این پاکستان دارای معاهده ترتیبات ارزی دو جانبه است که این معاهده توافق نامه تجارت و سرمایه گذاری (TIFA) با آمریکا می باشد.

پاکستان که از حیث موقعیت استراتژیک بین خاورمیانه، شرق آسیا، آسیای مرکزی و جنوب آسیا واقع شده است، پتانسیل زیادی برای تبدیل شدن به قطب تجارت و سرمایه گذاری منطقه ای با اتصال بیشتر از طریق مسیرهای زمینی، دریایی و هوایی دارد. بخش خارجی پاکستان برای مدت طولانی تحت فشار بوده و به طور کلی صادرات در مسیر نزولی قرار داشت. در حالی که واردات به میزان قابل توجهی افزایش یافت. دلایل اصلی مرتبط با کاهش صادرات، افزایش ارزش پول، بحران های انرژی داخلی، انقباض بازار جهانی، کاهش قیمت کالاهای بین المللی، بحران رقابتی به ویژه بین پاکستان و رقبای عمده صادراتی بود. در سال ۲۰۱۹ دولت پاکستان استراتژی ثبات و رشد فراگیر پایدار را از طریق تعدیل های ساختاری و سیاستی مختلف از جمله اجرای رژیم نرخ ارز انعطاف پذیر مبتنی بر بازار آغاز کرده است. بهبود قابل توجهی در شاخص های کلیدی اقتصادی تا سه ماهه سوم سال مالی ۲۰۲۰ وجود داشت و انتظار می رفت تا پایان سال مالی ۲۰۲۰ بهبود اقتصادی حاصل شود.

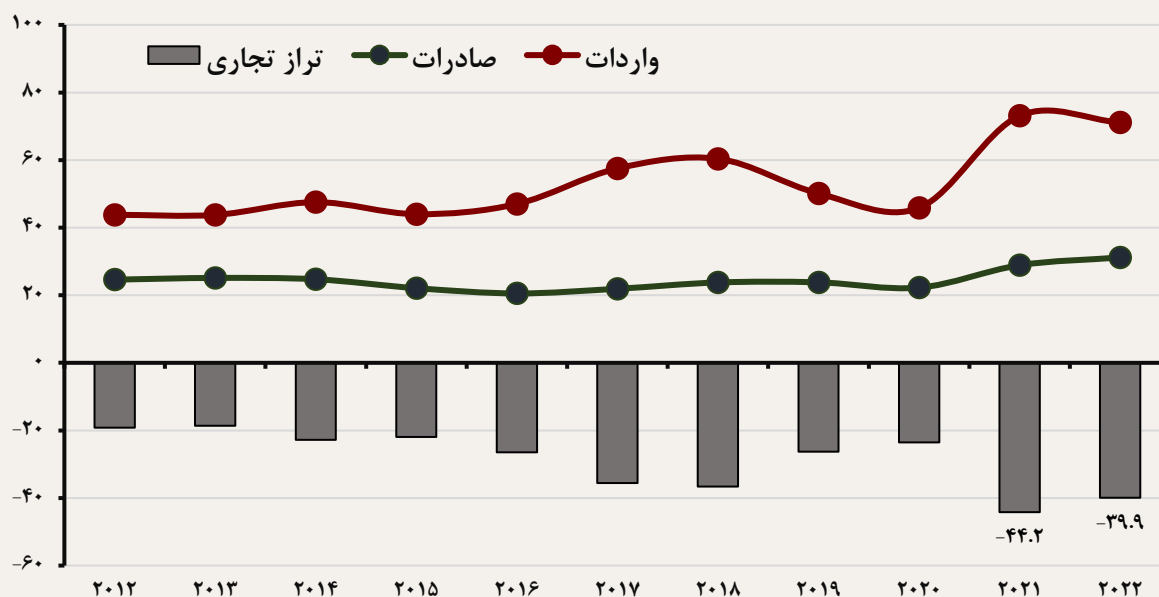
بر اساس داده های مرکز تجارت بین الملل (ITC)، صادرات پاکستان تا سال ۲۰۲۰ با شیب ملایمی به تدریج افزایش یافت. تجارت پاکستان در سال ۲۰۲۲ نزدیک به ۱۰۲.۳ میلیارد دلار بوده که در مقایسه با سال ۲۰۲۱ واردات کاهش یافته و صادرات اندکی افزایش یافته است. با این حال پاکستان کسری تجاری بزرگ با تراز تجاری منفی ۳۹.۹ میلیارد دلار آمریکا را در سال ۲۰۲۲ تجربه کرده است.

در سال ۲۰۲۰، تعدیل سیاست ها برای بهره مندی از مزایایی از قبیل کاهش کسری حساب جاری، افزایش ذخایر خارجی، ثبات نرخ ارز و غیره آغاز شد. با این حال شیوع کووید-۱۹ شوک های طرف تقاضا را توأم با شوک های عرضه ایجاد کرده و در سراسر اقتصاد جهانی پیامدهای منفی برجای گذاشت، این چالش بی سابقه تاثیر شدیدی بر فعالیتهای اجتماعی و تجاری در پاکستان داشت. شایان ذکر است که اختلالات داخلی پاکستان از طریق تجارت و پیوندهای زنجیره ارزش جهانی بر شرکای تجاری تاثیر گذاشته است. بر اساس نمودار ۱، پاکستان در سال ۲۰۲۰ کمترین سطح تجارت را طی سال های ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲ تجربه کرده است. اگرچه پس از سال ۲۰۲۰ صادرات پاکستان روند مثبتی را در پیش گرفته اما در سال ۲۰۲۱ سرعت رشد واردات پاکستان از صادرات بیشتر بوده و با تراز تجاری منفی ۴۴.۲ میلیارد دلار مواجه بوده است. بر اساس آمارهای مرکز تجارت بین المللی، پاکستان در سال ۲۰۲۲، معادل ۱۰۲.۳ میلیارد دلار تجارت کالایی با جهان داشته که از این میان، ۳۱.۲ میلیارد دلار آن مربوط به صادرات کالا و حدود ۷۱.۱ میلیارد دلار آن نیز مربوط به واردات کالا بوده است.

نکته قابل توجه در خصوص تجارت پاکستان این است که طی دهه اخیر تراز تجاری این کشور همواره منفی بوده و بیشترین کسری تجاری مربوط به سال ۲۰۲۱ است.

نمودار ۱. تجارت کالایی پاکستان با جهان طی سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲ - میلیارد دلار

منبع: ITC

بر اساس گزارش بانک جهانی، پاکستان یک بازار نوظهور با جمعیت جوان و رو به رشد بوده و دومین اقتصاد بزرگ در جنوب آسیا پس از هند است. این کشور با طبقه متوسط رو به رشد و علاقه به تخصص، محصولات و برندهای بریتانیا، فرصت‌های خوبی برای افزایش صادرات کالاها و خدمات بریتانیا در این بازار غیر اشباع و به سرعت در حال رشد وجود دارد. بریتانیا در حال حاضر سومین منبع بزرگ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پاکستان پس از چین و هلند است. پاکستان مشتاق گسترش و تنوع بخشیدن به پایگاه صادراتی خود بوده و در حال حاضر در محصولاتی مانند منسوجات، پوشاک، ابزار جراحی، فولاد و کالاهای ورزشی دارای مزیت رقابتی است.

بیشترین ارزش واردات پاکستان در بازه زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲ مربوط به سال ۲۰۲۱ و بیشترین ارزش صادرات آن مربوط به سال ۲۰۲۲ بوده است. دولت حاضر پاکستان تمام تلاش خود را به کار گرفته است تا صادرات را در مسیر صعودی قرار دهد. باید گفت آینده پاکستان در استراتژی رشد مبتنی بر صادرات است.

به منظور اصلاح رشد پایین صادرات در پاکستان، وزارت بازرگانی این کشور، چارچوب سیاست تجاری استراتژیک برای دوره زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ را با هدف افزایش رقابت صادراتی پاکستان از طریق چارچوبی از مداخلاتی که در سراسر زنجیره ارزش تاثیرگذرند، ارائه نموده است. چارچوب سیاست تجاری استراتژیک به دنبال هماهنگی و همسوسازی اجرای این سیاست از طریق اصلاح پراکندگی و عدم انسجام مزمین در سیاستی است که با مسائلی که اجرای موثر در چارچوب‌های سیاست تجاری پیشین را تضعیف کرده، مرتبط است. به‌طور کلی هدف چارچوب سیاست تجاری استراتژیک، ارتقا توانایی شرکت‌های پاکستانی در جهت تولید، توزیع و فروش کالاها و خدمات به همان اندازه یا کارآمدتر از آنچه توسط رقبا انجام می‌شود است.

شرکای عمده تجاری پاکستان در سال ۲۰۲۲

کشورهای برتر مقصد کالاهای صادراتی کشور پاکستان عبارتند از: آمریکا، چین، انگلستان، هلند، آلمان و امارات متحده عربی. بزرگترین شریک تجاری پاکستان در بخش صادرات ایالات متحده آمریکا است به‌طوری‌که ۲۰.۱ درصد از ارزش صادرات کالایی پاکستان در سال ۲۰۲۲ به این کشور اختصاص دارد.

چین و انگلستان رتبه‌های دوم و سوم بزرگترین مقاصد صادراتی پاکستان را به خود اختصاص داده‌اند. صادرات پاکستان به چین ۸.۲ درصد و به انگلستان ۶.۵ درصد از کل ارزش صادرات پاکستان را تشکیل می‌دهد.

صادرات پاکستان به ۱۵ مقصد عمده صادراتی این کشور در مجموع حدود ۲۳.۱ میلیارد دلار بوده که سهم ۷۴ درصدی از کل صادرات پاکستان را به خود اختصاص داده‌اند.

شایان ذکر است پاکستان دارای تراز تجاری منفی با جهان می‌باشد اما با آمریکا تراز تجاری به نفع پاکستان است.

جدول ۱. مقاصد عمده صادراتی پاکستان در سال ۲۰۲۲

ردیف	مقاصد صادراتی	ارزش صادرات ۲۰۲۲ (میلیون دلار)	سهم از کل صادرات (درصد)
۱	ایالات متحده آمریکا	۶۲۷۵	۲۰.۱
۲	چین	۲۵۶۱	۸.۲
۳	انگلستان	۲۰۳۸	۶.۵
۴	هلند	۱۸۱۵	۵.۸
۵	آلمان	۱۷۷۵	۵.۷
۶	امارات متحده عربی	۱۵۴۱	۴.۹
۷	اسپانیا	۱۴۰۵	۴.۵
۸	ایتالیا	۱۲۳۰	۳.۹
۹	افغانستان	۹۸۸	۳.۲
۱۰	بنگلادش	۸۴۹	۲.۷
۱۱	بلژیک	۷۶۶	۲.۵
۱۲	فرانسه	۵۳۷	۱.۷
۱۳	عربستان سعودی	۵۱۳	۱.۶
۱۴	کانادا	۴۶۳	۱.۵
۱۵	تایلند	۳۸۴	۱.۲
	مجموع کشورهای فوق	۲۳۱۴۴	۷۴
	مجموع صادرات پاکستان	۳۱۱۷۵	۱۰۰

منبع: ITC

از سال ۲۰۲۰، شتاب رشد صادرات پاکستان به دلیل عدم تعادل اقتصاد کلان، همراه با کسری حساب جاری بالا ناپایدار شد. نرخ ارز تعدیل شده باعث تسریع تقاضای داخلی شد که به دلیل مخارج بالای مصرفی و مخارج دولتی منجر به افزایش شدید واردات شد. دولت پاکستان ابتدا با مدیریت تقاضای کل و رسیدگی به مشکلات ساختاری ریشه‌دار، مقابله با این چالش را آغاز کرد همچنین تصمیمات دشواری در کاهش ارزش بیش از حد نرخ ارز گرفته و آن را با تعدیل نرخ ارز مبتنی بر ارزش بازار همسو کرد. علاوه بر این تعرفه واردات برای اقلام غیر ضروری اعمال شد. دولت کنونی برای کاهش واردات فزاینده تا ۶۰ درصد عوارض نظارتی بر ۵۷۰ کالای لوکس و غیرضروری وارداتی وضع کرده است.

در سال ۲۰۲۲، بیشترین واردات پاکستان از کشور چین و حدود ۱۶.۳ میلیارد دلار است. این میزان سهم ۲۳ درصد از کل ارزش واردات پاکستان از جهان را شامل می‌شود. امارات متحده عربی با حدود ۷.۹ میلیارد دلار و عربستان سعودی با حدود ۵.۱ میلیارد دلار به ترتیب پس از کشور چین در جایگاه دوم و سوم بزرگترین

صادرکنندگان به پاکستان قرار دارند. سهم امارات از کل واردات پاکستان ۱۱.۱ درصد و سهم عربستان ۷.۲ درصد است.

ایران در میان کشورهای صادرکننده کالا به پاکستان جایگاه ۱۹ ام را به خود اختصاص داده و حدود ۱.۲ درصد از نیاز وارداتی پاکستان را در سال ۲۰۲۲ تامین کرده است.

واردات پاکستان از ۱۵ مبدا وارداتی حدود ۵۴.۹ میلیارد دلار بود که سهمی بالغ بر ۷۷ درصد از نیاز وارداتی پاکستان را تامین می‌کند.

جدول ۲. مبادی عمده وارداتی پاکستان در سال ۲۰۲۲

ردیف	مبادی وارداتی	ارزش واردات ۲۰۲۲ (میلیون دلار)	سهم از کل واردات (درصد)
۱	چین	۱۶۳۴۴	۲۳
۲	امارات متحده عربی	۷۹۴۴	۱۱.۲
۳	عربستان سعودی	۵۱۴۹	۷.۲
۴	اندونزی	۴۹۵۵	۷
۵	قطر	۴۱۴۰	۵.۸
۶	آمریکا	۳۱۱۷	۴.۴
۷	کویت	۳۰۸۲	۴.۳
۸	ژاپن	۱۶۸۷	۲.۴
۹	تایلند	۱۴۵۳	۲
۱۰	برزیل	۱۴۴۲	۲
۱۱	کره	۱۳۰۳	۱.۸
۱۲	آفریقای جنوبی	۱۲۳۱	۱.۷
۱۳	مالزی	۱۰۷۷	۱.۵
۱۴	مراکش	۱۰۰۱	۱.۴
۱۵	عمان	۹۷۱	۱.۴
	مجموع کشورهای فوق	۵۴۸۹۶	۷۷.۲
	مجموع واردات پاکستان	۷۱۱۰۴	۱۰۰

منبع: ITC

عمده گروه کالاهای صادراتی پاکستان در سال ۲۰۲۲

وفق جدول ۳، در سال ۲۰۲۲، بخش عمده‌ای از صادرات پاکستان از حیث ارزش مربوط به فصل ۶۳ به شرح « سایر اشیا نساجی دوخته و مهیا، مجموعه‌ها، لباس‌ها و اشیای نساجی مستعمل ضایعات و کهنه پارچه‌های نساجی» با سهم حدود ۱۸.۱ درصد از ارزش کل صادرات است. پس از فصل مزبور، فصل ۶۱ به شرح « لباس و متفرعات لباس، کشباف یا قلاب‌باف» و فصل ۶۲ به شرح « لباس و متفرعات لباس، غیر کشباف یا غیر قلاب‌باف» به ترتیب با سهم حدود ۱۶.۵ درصد و ۱۲.۶ درصد از ارزش کل صادرات این کشور در رتبه‌های بعدی عمده اقلام صادراتی پاکستان قرار دارند. شایان ذکر است، ۱۰ گروه کالایی نخست صادراتی پاکستان حدود ۷۶.۵ درصد از ارزش کل صادرات این کشور را در سال ۲۰۲۲ تشکیل می‌دهند. سیاست صادرات پاکستان به همه اقلام اجازه می‌دهد که از پاکستان صادر شوند به جز مواردی که طبق قانون صادرات پاکستان، صادرات آن‌ها منع شده است.

جدول ۳. عمده گروه کالاهای صادراتی پاکستان در سال ۲۰۲۲

فصل	شرح	ارزش (میلیون دلار)	سهم (درصد)
۶۳	سایر اشیا نساجی دوخته و مهیا، مجموعه‌ها، لباس‌ها و اشیای نساجی مستعمل...	۵۶۳۸	۱۸.۱
۶۱	لباس و متفرعات لباس، کشباف یا قلاب‌باف	۵۱۳۸	۱۶.۵
۶۲	لباس و متفرعات لباس، غیر کشباف یا غیر قلاب‌باف	۳۹۲۹	۱۲.۶
۵۲	پنبه	۳۴۱۸	۱۱
۱۰	غلات	۲۶۱۸	۸.۴
۷۴	مس و مصنوعات مس	۸۶۲	۲.۸
۴۲	اشیاء ساخته شده از چرم؛ مصنوعات زین و برگ‌سازی؛ لوازم سفر، کیف‌های دستی و...	۷۳۶	۲.۴
۲۲	نوشابه‌ها، آبگون‌های الکلی و سرکه	۵۹۳	۱.۹
۹۰	آلات و دستگاه‌های اپتیک، عکاسی، سینماتوگرافی، سنجش، کنترل، دقت‌سنجی....	۴۶۶	۱.۵
۰۳	ماهی‌ها و قشرداران، صدف‌داران و سایر آبزیان فاقد ستون فقرات	۴۴۲	۱.۴

منبع: ITC

عمده گروه کالاهای وارداتی پاکستان در سال ۲۰۲۲

سبد واردات پاکستان نسبتاً متنوع است و ۱۰ گروه کالایی عمده وارداتی پاکستان سهمی حدود ۷۵.۸ درصد از ارزش واردات این کشور را به خود اختصاص داده‌اند. بر اساس جدول ۴، فصل ۲۷ (سوخت‌های معدنی، روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آن‌ها؛ مواد قیری؛ موم‌های معدنی) با داشتن سهم حدود ۳۵.۳ درصد از ارزش کل واردات این کشور عمده‌ترین گروه کالایی وارداتی پاکستان محسوب می‌شود.

جدول ۴. عمده گروه کالاهای وارداتی پاکستان در سال ۲۰۲۲

فصل	شرح	ارزش (میلیون دلار)	سهم (درصد)
۲۷	سوخت‌های معدنی، روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها...	۲۵۰۷۹	۳۵.۳
۸۴	راکتورهای هسته‌ای، دیگ‌های بخار و آبگرم، ماشین‌آلات وسایل مکانیکی...	۴۳۱۷	۶.۱
۱۵	چربی‌ها و روغن‌های حیوانی یا نباتی؛ فرآورده‌های حاصل از تفکیک آنها...	۴۲۹۶	۶
۷۲	چدن، آهن و فولاد	۳۹۹۲	۵.۶
۸۵	ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزاء و قطعات آنها؛ دستگاه‌های ضبط و پخش صوت...	۳۸۷۴	۵.۴
۲۹	محصولات شیمیایی آلی	۳۳۲۵	۴.۷
۳۹	مواد پلاستیکی و اشیاء ساخته شده از این مواد	۳۰۱۶	۴.۲
۸۷	وسایل نقلیه زمینی غیر از نواقل روی خط راه‌آهن یا تراموای، و اجزاء و قطعات آنها	۲۶۶۰	۳.۷
۵۲	پنبه	۲۰۷۶	۲.۹
۱۲	دانه و میوه‌های روغن‌دار؛ دانه و بذر و میوه‌های گوناگون؛ نباتات صنعتی یا دارویی..	۱۲۹۲	۱.۸

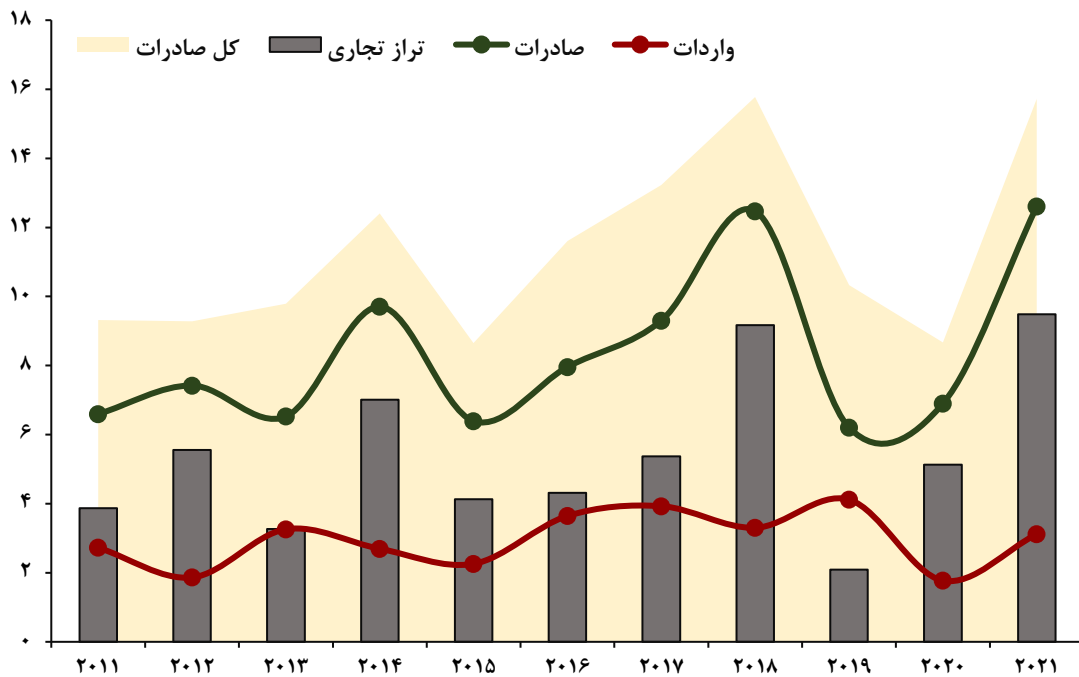
منبع: ITC

روابط دوجانبه پاکستان با ایران

رویکرد ایران در قبال پاکستان به دلیل تغییرات ژئوپلیتیکی در منطقه و همچنین تغییرات داخلی در ایران در طول زمان شاهد تغییرات متعددی بوده است. از نظر تاریخی، پاکستان همواره پیوندهای نزدیک ژئوپلیتیکی، فرهنگی و مذهبی با ایران داشته است. در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ بسیاری از روابط اقتصادی و سیاسی بین دو کشور با امضای سازمان پیمان مرکزی (CENTO) که ابتکاری تحت حمایت ایالات متحده آمریکا بوده و در آن کشورهای پاکستان، ایران و ترکیه متعهد شدند که توافق‌نامه‌های همکاری دفاعی را اجرا کنند، افزایش یافت. پاکستان، ایران و ترکیه با امید تقویت روابط اقتصادی، پیمان همکاری منطقه‌ای برای توسعه (RCD) را در سال ۱۹۶۵ امضا کردند. پس از انقلاب ایران، RCD منحل شده و گروه جدیدی به نام سازمان همکاری اقتصادی (ECO) در سال ۱۹۸۵ تاسیس شد. بعد از انقلاب، ایران سیاست خارجی سخت‌تری را دنبال کرد و خود را از ایالات متحده آمریکا و کشورهای دارای روابط دوستانه با آمریکا مانند پاکستان جدا کرد. با وجود این، پاکستان یکی از اولین کشورهایی بود که پس از انقلاب دولت جدید را به رسمیت شناخت. در طول تهاجم شوروی به افغانستان، روابط بین کشورها با حمایت هماهنگ آنها از مجاهدین افغان بهبود یافت. با این حال، روابط ایران و پاکستان با یکدیگر در دهه ۱۹۹۰ تیره شد و ایران به‌طور فزاینده‌ای نسبت به حمایت پاکستان از طالبان محتاط شد. ایران و پاکستان به‌طور سنتی از جناح‌های مخالف در افغانستان حمایت می‌کردند. علی‌رغم این عقب‌نشینی‌های دوره‌ای، ایران و پاکستان به‌طور کلی از یکدیگر در جامعه بین‌المللی حمایت کرده‌اند.

ایران پس از انقلاب هیچ رابطه دیپلماتیکی با آمریکا نداشته و منافع ایران در آمریکا توسط سفارت پاکستان نمایندگی می‌شد. در فوریه ۲۰۱۲، رئیس‌جمهور ایران برای شرکت در مذاکرات سه جانبه از جمله پاکستان، افغانستان و ایران از اسلام‌آباد بازدید کرد. این دیدار از این جهت حائز اهمیت بود که دولت وقت پاکستان به شدت از پروژه خط لوله گاز ایران و پاکستان حمایت کرد و همچنین متعهد شد که در کنار ایران بایستد، زیرا ایران به شدت تحت محاصره تحریم‌های بین‌المللی به دلیل ادعای توسعه انرژی هسته‌ای مواجه بود. یکی از پیشرفت‌های مهم در روابط پاکستان و ایران را می‌توان پروژه خط لوله گاز ایران و پاکستان دانست. این خط لوله به‌عنوان نقطه متبلور بود که متوقف شد. زیرا این توافق با موانع متعددی در قالب نارضایتی ایالات متحده و بحران اقتصادی در پاکستان مواجه شد. توافقنامه تجارت ترجیحی که در سال ۲۰۰۴ توسط ایران و پاکستان امضا شد را می‌توان تلاش مهم دیگری برای بهبود تجارت دوجانبه بین ایران و پاکستان دانست. برخی از اهداف این توافق شامل افزایش حجم تجارت بین دو طرف، ترویج رشد پایدار بین هر دو طرف، تسهیل تنوع محصولات تجاری و رفع موانع تجارت بین دو طرف بود. البته در حال حاضر این توافقنامه با گذشت زمان و اعمال محدودیت‌ها از سوی ایران مبنی بر منع واردات و صادرات برخی اقلام کارایی خود را از دست داده و لازم است اصلاح گردد.

نمودار ۲. روند تجارت ایران و پاکستان (با احتساب نفت خام) - میلیون دلار

منبع: ITC

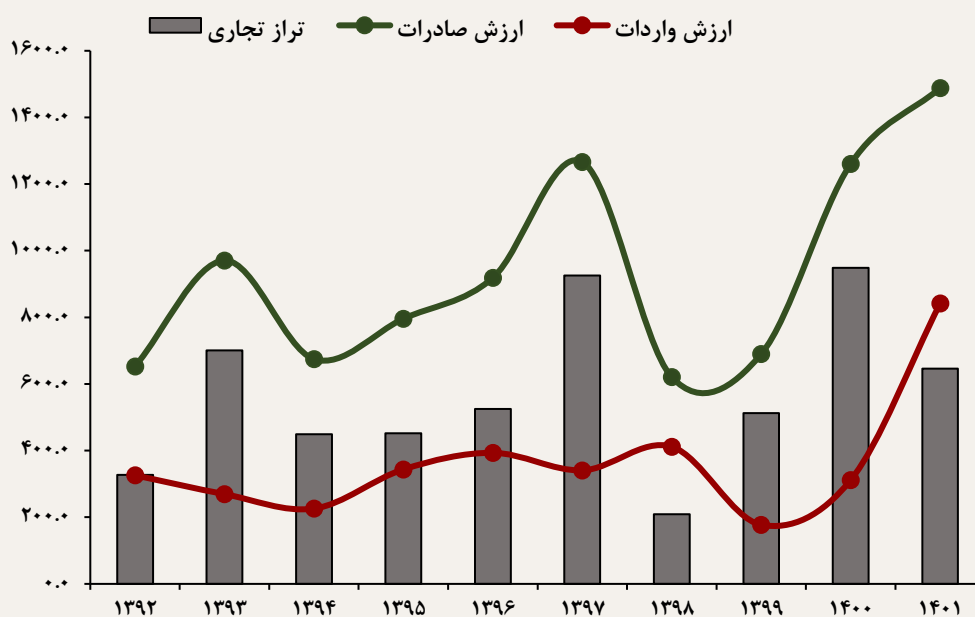
بر اساس نمودار ۲ و آمار و اطلاعات ITC، طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۱ با احتساب نفت خام، تراز تجاری بین ایران و پاکستان به نفع ایران بوده است.

روند تجارت ایران و پاکستان (بدون احتساب نفت خام) بر اساس داده‌های گمرک

بر اساس آمار گمرک ایران، طی سال ۱۴۰۱، ارزش صادرات بدون نفت خام ایران به پاکستان نسبت به سال ۱۴۰۰، با رشد ۱۸.۱ درصدی و ارزش واردات ایران از پاکستان نسبت به سال ۱۴۰۰، حدود ۲.۷ برابر شده است. متوسط رشد سالانه ارزش صادرات ایران به پاکستان و واردات ایران از کشور مزبور طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ به ترتیب برابر با ۹.۶ درصد و ۱۱.۱ درصد بوده است.

بررسی آمار تجارت فی مابین ایران و پاکستان طی دو سال اخیر نشان می‌دهد که واردات ایران از پاکستان از سرعت رشد به مراتب بالاتری در مقایسه با صادرات ایران به پاکستان برخوردار بوده است این امر در تراز تجاری نیز قابل مشاهده است. تراز تجاری ایران با پاکستان از حدود ۹۴۸.۷ میلیون دلار در سال ۱۴۰۰ به ۶۴۶.۲ میلیون دلار در سال ۱۴۰۱ رسیده است. تراز تجاری ایران با پاکستان به لحاظ ارزشی طی ۱۰ سال مورد بررسی همواره به نفع ایران و با مازاد مواجه بوده است.

نمودار ۳. تجارت کالایی ایران با پاکستان طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ - میلیون دلار

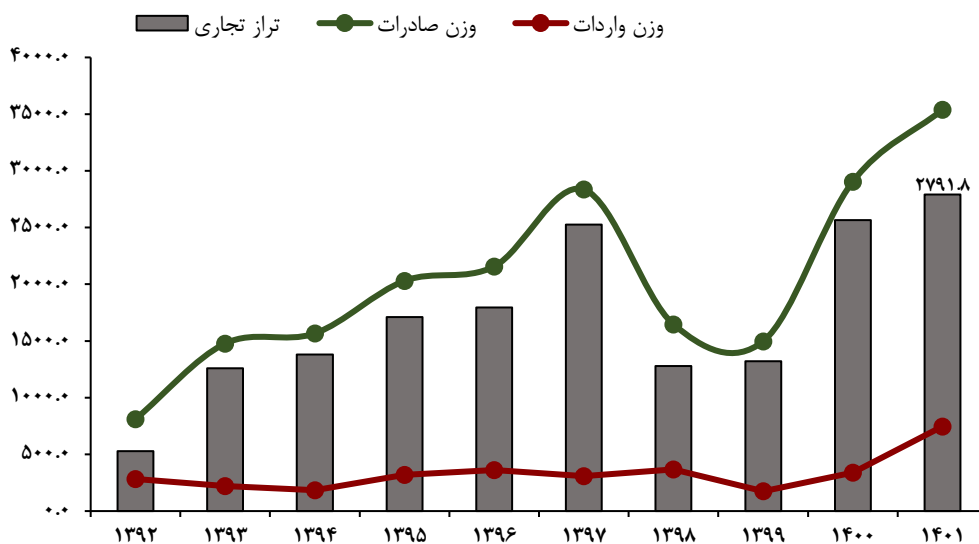

منبع: گمرک

طی سال ۱۴۰۱، مقدار وزنی صادرات بدون نفت خام ایران به پاکستان نسبت به سال قبل ۲۱.۸ درصد افزایش و واردات ایران از پاکستان در این بازه زمانی حدود ۲.۱ برابر شده است. متوسط رشد سالانه میزان صادرات و واردات کالایی ایران با پاکستان طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱ به ترتیب برابر با ۱۷.۸ درصد و ۱۱.۴ درصد بوده است. تراز تجاری ایران با پاکستان به لحاظ وزنی طی ۱۰ سال منتهی به سال ۱۴۰۱ همواره به نفع ایران و با مزاد مواجه بوده و در سال ۱۴۰۱ نیز به حدود ۲.۸ میلیارد تن رسیده است. با توجه به آمار و ارقام نمودارهای ۳ و ۴ طی ده سال مورد بررسی صادرات کالا به پاکستان و واردات از این کشور به‌طور میانگین به لحاظ وزنی و ارزشی رشد داشته است.

نمودار ۴. تجارت کالایی ایران با پاکستان طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۱- میلیون تن

منبع: گمرک

صادرات ایران به پاکستان به تفکیک گروه کالایی در سال ۱۴۰۱

بر اساس جدول ۵، فصل ۲۷ (سوختهای معدنی، روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها؛ مواد قیری؛ موم‌های معدنی) با سهم حدود ۴۰.۸ درصد، فصل ۴ (شیر و محصولات لبنی؛ تخم پرندگان؛ عسل طبیعی؛ محصولات خوراکی که منشا حیوانی دارند و در جای دیگر گفته نشده و مشمول شماره دیگر تعرفه نشده باشد) با سهم حدود ۱۱ درصد، فصل ۸ (میوه‌های خوراکی؛ پوست مرکبات یا پوست خربزه و همانند) با سهم حدود ۸.۸ درصد در مجموع بیش از نیمی از کل ارزش صادرات بدون نفت خام ایران به پاکستان را در سال ۱۴۰۱ تشکیل

می‌دهد. در جدول زیر، صادرات ایران به پاکستان در سال ۱۴۰۱ به تفکیک فصل، شرح فصل، ارزش صادراتی ارائه شده است. ۱۵ فصل ارائه شده در جدول زیر بیش از ۹۰ درصد از ارزش کل صادرات را تشکیل می‌دهد.

جدول ۵. صادرات ایران به پاکستان به تفکیک گروه کالایی در سال ۱۴۰۱

فصل	شرح	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل ارزش صادرات
۲۷	سوختهای معدنی، روغن‌های معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها؛ مواد قیری؛ موم‌های معدنی	۶۰۶.۷	۴۰.۸
۴	شیر و محصولات لبنی؛ تخم پرندگان؛ عسل طبیعی؛ محصولات خوراکی که منشأ حیوانی دارند و...	۱۶۳.۵	۱۱
۸	میوه‌های خوراکی؛ پوست مرکبات یا پوست خربزه و همانند	۱۲۰.۵	۸.۸
۳۹	مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد	۱۱۵.۲	۷.۷
۷۲	چدن، آهن و فولاد	۹۹.۲	۶.۷
۷	سبزیجات، نباتات، ریشه و غده‌های زیرخاکی خوراکی	۵۳.۷	۳.۶
۲۹	محصولات شیمیایی آلی	۴۳.۱	۲.۹
۲۰	فراآورده‌ها از سبزیجات، میوه‌ها یا از سایر اجزای نباتات	۳۰.۲	۲.۰
۵۷	فرش و سایر کفپوش‌ها از مواد نسجی	۲۲.۰	۱.۵
۲۵	نمک؛ گوگرد؛ خاک و سنگ؛ گچ، آهک و سیمان	۱۸.۴	۱.۲
۴۱	پوست خام (غیر از پوست‌های نرم) و چرم	۱۷.۷	۱.۲
۷۹	روی و مصنوعات از روی	۱۷.۳	۱.۱
۲۸	محصولات شیمیایی غیر آلی؛ ترکیبات آلی یا غیر آلی فلزات گران‌بها، عناصر رادیو اکتیو...	۱۴.۱	۰.۹۵
۹	قهوه، چای، ماته و ادویه	۱۴.۱	۰.۹۵
۱۹	فراآورده‌های غلات، آرد، نشاسته، فکول یا شیر؛ نان‌های شیرینی	۱۳.۲	۰.۸۹
-	سایر	۱۲۸.۴	۸.۷

منبع: گمرک

در جدول ۶، ده کالای ایرانی با بیشترین ارزش صادراتی ارائه شده است. بخش عمده‌ای از صادرات غیر نفتی ایران را سایر گازهای نفتی و هیدروکربورهای گازی شکل مایع شده غیر مذکور در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر با کد تعرفه ۲۷۱۱۱۹۹۰ و سهم حدود ۱۵ درصد از ارزش کل صادرات تشکیل می‌دهد. پس از این محصول، قیر نفت با کد تعرفه ۲۷۱۳۲۰۰۰ و سهم حدود ۱۰ درصد از ارزش کل صادرات و شیر خشک صنعتی از گاو که میزان مواد چرب آن بیشتر از ۱.۵ درصد وزنی نباشد غیر از مذکور در جای دیگر با کد تعرفه ۰۴۰۲۱۰۲۰ و سهم حدود ۹ درصد از ارزش کل صادرات، عمده کالاهای صادراتی به پاکستان بوده است. ۱۰ کالای ذکر شده در جدول ۶، بیش از نیمی از ارزش صادرات ایران به پاکستان را تشکیل می‌دهد که می‌تواند نشان از تنوع کم صادرات ایران به این کشور باشد.

جدول ۶. ده کالای عمده صادراتی از حیث ارزش در سال ۱۴۰۱

کد تعرفه	شرح تعرفه	ارزش (میلیون دلار)	سهم از ارزش کل (درصد)	رشد نسبت به سال ۱۴۰۰ (درصد)
۲۷۱۱۱۹۹۰	سایر گازهای نفتی و هیدروکربورهای گازی شکل مایع شده غیر مذکور در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۲۲۴	۱۵.۱	-۵.۹
۲۷۱۳۲۰۰۰	قیرنفت	۱۴۸.۶	۱۰	۶۸
۰۴۰۲۱۰۲۰	شیر خشک صنعتی از گاو که میزان مواد چرب آن بیشتر از ۱.۵ درصد وزنی نباشد غیر از مذکور در جای دیگر	۱۳۴.۰	۹	۸۵.۶
۲۷۱۱۱۱۹۰	گاز طبیعی مایع شده در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۶۵.۳	۴.۴	۱۱۲.۶
۲۷۰۷۹۹۰۰	روغن و سایر محصولات که از تقطیر قطران های زغال سنگ در درجه حرارت زیاد بدست می آید و محصولات مشابه...	۵۳	۳.۶	۷۰.۴
۳۹۲۳۲۹۹۰	سایر مواد پلاستیکی	۳۳.۱	۲.۲	۴۰.۷
۲۷۱۱۱۳۹۰	بوταν مایع شده در ظروف یک هزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۳۲.۳	۲.۲	۱۲۲.۸
۷۲۱۴۲۰۰۰	میله های آهنی یا فولادی، گرم نورد شده دارای دندان، برآمدگی گودی یا بعد از نورد تاب داده شده...	۳۲.۱	۲.۲	-
۰۷۰۲۰۰۱۰	گوچه فرنگی زراعی تازه یا سرد کرده	۳۱.۴	۲.۱	-۴۷.۱
۰۸۰۴۱۰۶۰	خرما زاهدی تازه یا خشک کرده	۳۰.۵	۲	۲۰.۹

منبع: گمرک

واردات ایران از پاکستان به تفکیک گروه کالایی در سال ۱۴۰۱

مطابق با جدول ۷، فصل ۱۰ (غلات) با سهم حدود ۸۵.۷ درصد از ارزش کل واردات، فصل ۸ (میوه های خوراکی؛ پوست مرکبات یا پوست خربزه و همانند) با سهم حدود ۷ درصد، فصل ۱۲ (دانه و میوه های روغن دار؛ دانه و بذر و میوه های گوناگون؛ نباتات صنعتی یا دارویی) با سهم حدود ۴ درصد در مجموع نزدیک به ۹۷ درصد از ارزش کل واردات ایران از پاکستان را در سال ۱۴۰۱ تشکیل داده است. ده فصل ذکر شده در جدول مزبور، حدود ۹۹.۸ درصد از ارزش کل واردات را در سال ۱۴۰۱ تشکیل می دهد.

جدول ۷. واردات ایران از پاکستان به تفکیک گروه کالایی در سال ۱۴۰۱

فصل	شرح	ارزش (میلیون دلار)	سهم از کل ارزش صادرات
۱۰	غلات	۷۲۱.۶	۸۵.۷
۸	میوه های خوراکی؛ پوست مرکبات یا پوست خربزه و همانند	۵۹.۱	۷
۱۲	دانه و میوه های روغن دار؛ دانه و بذر و میوه های گوناگون؛ نباتات صنعتی یا دارویی	۳۳.۹	۴
۱	حیوانات زنده	۱۵.۲	۱.۸
۸۴	راکتورهای هسته ای، دیگ های بخار و آبگرم، ماشین آلات و وسایل مکانیکی؛ اجزا و قطعات آنها	۳.۳	۰.۴
۳۹	مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد	۲.۲	۰.۳
۵۳	سایر الیاف نسجی نباتی؛ نخ کاغذی و پارچه های تار و پود باف از موی بال و دم	۱.۴	۰.۲
۵	سایر محصولات حیوانی، که در جای دیگر گفته نشده و مشمول شماره دیگر تعرفه نشده باشند	۱.۳	۰.۲
۹	آلات و دستگاه های اپتیک، عکاسی، سینماتوگرافی، سنجش کنترل، دقت سنجی، آلات و دستگاه های طبی-جراحی...	۱.۲	۰.۱
۲۱	فراورده های خوراکی گوناگون	۰.۶	۰.۱

منبع: گمرک

در جدول ۸، ده کالای عمده وارداتی ایران از پاکستان در سال ۱۴۰۱ به تفکیک کد تعرفه، شرح تعرفه و ارزش دلاری ارائه شده است. بر اساس جدول مزبور، برنج کامل سفیدشده صیقلی یا براق شده با کد تعرفه ۱۰۰۶۳۰۲۰ و سهم حدود ۷۶.۸ درصد از ارزش کل واردات، برنج نیمه سفید شده با کد تعرفه ۱۰۰۶۳۰۱۰ و سهم حدود ۸.۶ درصد و دانه کنجد به استثنای بذر آن و سهم حدود ۴ درصد از ارزش کل واردات، عمده کالاهای وارداتی از پاکستان بوده است. ده کالای ذکر شده در جدول ۸، حدود ۹۸.۸ درصد از ارزش کل واردات را تشکیل می‌دهد.

جدول ۸. واردات ایران از پاکستان به تفکیک گروه کالایی در سال ۱۴۰۱

کد تعرفه	شرح تعرفه	ارزش (میلیون دلار)	سهم از ارزش کل (درصد)	رشد نسبت به سال ۱۴۰۰ (درصد)
۱۰۰۶۳۰۲۰	برنج کامل سفیدشده صیقلی یا براق شده	۶۴۶.۹	۷۶.۸	۷۵ برابر
۱۰۰۶۳۰۱۰	برنج نیمه سفید شده (Semi milled Rice)	۷۲.۷	۸.۶	۱۳ برابر
۱۲۰۷۴۰۹۰	دانه کنجد به استثنای بذر آن	۳۳.۵	۴.۰	۴.۴
۰۸۰۴۵۰۲۰	انبه تازه یا خشک کرده	۳۱.۳	۳.۷	-۳۶.۵
۰۸۰۳۱۰۰۰	موز سبز یا خشک کرده	۲۷.۲	۳.۲	-۰.۵
۰۱۰۲۲۹۰۰	سایر حیوانات از نوع گاو بجز مولد نژاد خالص	۱۰.۴	۱.۲	۹.۴ برابر
۰۱۰۶۱۳۹۰	سایر شترها و گونه های شتر به استثنای شتر دارای مولد نژاد خالص	۴.۹	۰.۶	-۳۴.۳
۸۴۲۲۳۰۰۰	ماشین آلات برای پرکردن، بستن، درپوش گذاشتن یا درزگیری کردن بطری‌ها، پیتها و غیره و دستگاه‌های گازدارکردن نوشابه‌ها	۲.۲	۰.۳	-
۳۹۰۳۱۱۹۰	سایر پلی استیرین به اشکال ابتدایی قابل انبساط بجز مقاوم در برابر آتش	۱.۵	۰.۲	-
۵۳۱۰۱۰۰۰	پارچه تاروپودیفاز ارنکف یا سایر الیاف نسجی پوسته ساقه نباتات شماره ۳۰۲، سفیدنشده.	۱.۴	۰.۲	۳.۵

منبع: گمرک

صادرات ایران به پاکستان بر اساس ۷ رشته فعالیت کلیدی منتخب

یکی از اهدافی که در این مطالعه دنبال می‌شود بررسی صادرات ایران به پاکستان در ۷ رشته فعالیت کلیدی بوده که جزئیات آن در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۹. روند صادرات ایران به پاکستان در رشته فعالیت‌های منتخب در سال ۱۴۰۱ - میلیون دلار

قسمت	عنوان قسمت	فصل	شرح فصل	ارزش صادرات کل قسمت (میلیون دلار)
۴	محصولات صنایع غذایی؛ نوشابه‌ها، آبگون‌های الکلی و سرکه‌ها؛ توتون و تنباکو و بدل ساخته آن‌ها	۱۶	فرآورده‌های گوشت، ماهی، قشرداران، صدفداران یا سایر آبزیان فاقد ستون فقرات یا حشرات	۷۲.۳
		۱۷	قند و شکر و شیرینی	
		۱۸	کاکائو و فرآورده‌های آن	
		۱۹	فرآورده‌های غلات، آرد، نشاسته، فکول یا شیرو؛ نان‌های شیرینی	
		۲۰	فرآورده‌ها از سبزیجات، میوه‌ها یا از سایر اجزای نباتات	
		۲۱	فرآورده‌های خوراکی گوناگون	
		۲۲	نوشابه‌ها، آبگون‌های الکلی و سرکه	
		۲۳	آخال و تغاله صنایع خوراک‌سازی؛ خوراکی‌های آماده برای حیوانات	

	توتون و تنباکو و بدل توتون و تنباکوی ساخته شده؛ محصولات، حتی دارای نیکوتین، به منظور استنشاق بدون احتراق؛ سایر محصولات دارای نیکوتین به منظور جذب نیکوتین به بدن انسان	۲۴		
۶۲۵.۱	نمک؛ گوگرد؛ خاک و سنگ؛ گچ، آهک و سیمان	۲۵	محصولات معدنی	۵
	سوختهای معدنی، روغنهای معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها؛ مواد قیری؛ مومهای معدنی	۲۷		
۸۱.۸	محصولات شیمیایی غیر آلی؛ ترکیبات آلی یا غیر آلی فلزات گرانبها، عناصر رادیو اکتیو، فلزات خاکهای کمیاب و ایزوتوپها	۲۸	محصولات صنایع شیمیایی یا صنایع وابسته به آن	۶
	محصولات شیمیایی آلی	۲۹		
	محصولات دارویی	۳۰		
	کودها	۳۱		
	عصاره‌های دباغی یا رنگرزی؛ تانها و مشتقات آنها؛ مواد رنگی، پیگمانها و سایر مواد رنگ‌کننده؛ رنگها و ورنه‌ها؛ بتانه‌ها؛ مرکبها	۳۲		
	روغنهای اسانسی و شبه رزینها؛ محصولات عطرسازی یا پاکیزگی آماده و فرآورده‌های آرایشی	۳۳		
	صابون، مواد آلی تانسوآکتیو، فرآورده‌ها برای شست‌وشو، فرآورده‌های روان‌کننده...	۳۴		
	مواد آلومینوئید، محصولات بر اساس نشاسته یا فکول تغییر یافته؛ چسبها؛ آزمیها	۳۵		
محصولات گوناگون شیمیایی	۳۸			
۱۷.۷	پوست خام، پوستهای نرم و اشیای ساخته شده از این مواد؛ اشیای زین و برگ‌سازی؛ لوازم سفر، کیفهای دستی و محفظه‌های همانند؛ اشیای ساخته شده از روده (به غیر از اشیای ساخته شده از احشای کرم ابریشم)	۴۱	پوست خام، پوستهای نرم و اشیای ساخته شده از این مواد؛ اشیای زین و برگ‌سازی؛ لوازم سفر، کیفهای دستی و محفظه‌های همانند؛	۸
	پوست خام (غیر از پوستهای نرم) و چرم	۴۲		
۴۲.۳	پشم موی نرم (کرک) یا زبر حیوان، نخ و پارچه‌های تار و بود باف از نخ کاغذی	۵۱	مواد نسجی و مصنوعات از این مواد	۱۱
	رشته‌های سنتتیک یا مصنوعی	۵۴		
	الیاف سنتتیک یا مصنوعی	۵۵		
	اوات، نمد و پارچه‌های نباخته؛ نخ‌های ویژه؛ ریسمان، طناب و کابل و اشیای ساخته شده از آنها	۵۶		
فرش و سایر کفپوش‌ها از مواد نسجی	۵۷			
پارچه‌های تار و بودباغ مخصوص، پارچه‌های نسجی منگوله‌باف؛ دانتل‌ها؛ مصنوعات دیوارکوبی؛ مصنوعات علاقه‌بندی	۵۸			
پارچه‌های نسجی آغشته، اندوده، پوشانده یا مطبق شده؛ اشیای نسجی از انواع مناسب برای مصارف صنعتی	۵۹			
پارچه‌های کشیاف یا قلاب‌باف	۶۰			
لباس و متفرعات لباس، کشیاف یا قلاب‌باف	۶۱			
لباس و متفرعات لباس، غیر کشیاف یا غیر قلاب‌باف	۶۲			
سایر اشیای نسجی دوخته و مهیا؛ مجموعه‌ها؛ لباس‌ها و اشیای نسجی مستعمل؛ ضایعات و کپنه‌پاره‌های نسجی	۶۳			
۴.۱	راکتورهای هسته‌ای، دیگ‌های بخار و آبگرم، ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی؛ اجزا و قطعات آنها	۸۴	ماشین‌آلات و وسایل مکانیکی؛ ادوات برقی؛ اجزا و قطعات آنها، دستگاه‌های ضبط و پخش صوت؛ دستگاه‌های ضبط و پخش صوت و تصویر تلویزیون و اجزا و قطعات متفرعات این دستگاه‌ها	۱۶
	ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی و اجزا و قطعات آنها؛ دستگاه‌های ضبط و پخش صوت، دستگاه‌های ضبط و پخش صوت و تصویر تلویزیون، اجزا و قطعات و متفرعات این دستگاه‌ها	۸۵		
۴.۳	وسایل نقلیه زمینی غیر از نواقل روی خط راه‌آهن یا تراموا و اجزا و قطعات و متفرعات آنها	۸۷	وسایل نقلیه زمینی، هوایی، آبی و تجهیزات ترابری مربوط به آنها	۱۷

منبع: گمرک

بر اساس جدول فوق، ۷ قلم کالای کلیدی ذکر شده سهمی حدود ۵۷ درصد از ارزش کل صادرات ایران به پاکستان را در سال ۱۴۰۱ به خود اختصاص داده است. همانطور که ملاحظه می‌شود در میان رشته فعالیت‌های مهم و کلیدی مورد نظر، صادرات ایران به پاکستان در قسمت محصولات معدنی که حدود ۴۲ درصد از ارزش کل صادرات را تشکیل می‌دهد عملکرد مطلوبی داشته و عمده محصولات صادراتی به این قسمت مربوط می‌شود.

منابع

- حاجی یوسفی پور، محمود و نبوی قادری، نسیم (۱۴۰۱). راهنمای تجارت با کشور پاکستان. چاپ و نشر بازرگانی، تهران.

- گمرک جمهوری اسلامی ایران

- International Trade Centre, Trade map

- International Monetary Fund (IMF)